

Munich Personal RePEc Archive

The Modern System of Paper Money

Matić, Branko

Ekonomski fakultet u Osijeku

18 June 1999

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/10721/>

MPRA Paper No. 10721, posted 29 Sep 2008 02:51 UTC

SUVREMENI SUSTAV PAPIRNE VALUTE

Uvod

Izuzetno nagli razvoj elektronike nalazi odraza, između ostaloga, i u novčarstvu.

Danas mnogi drže da se klasični oblici novca, prvenstveno optjecajni kovani novac i papirni novac, nalaze u završnoj fazi i da će biti potpuno zamijenjeni suvremenijim oblicima novca, kao što su žiralni (depozitni, računski), odnosno sustavom bezgotovinskog platnog prometa temeljenog na elektronicu. Sve se češće za te suvremene oblike novca rabi i pojam virtualni novac, koji treba i pojmovno naglasiti njegov oblik.

Unatoč takvim predviđanjima, ti "klasični" oblici novca ne samo da danas postoje nego se stvaraju i novi. To upravo upućuje da je prijeko potrebno proučavati taj novac.

Povijest papirnog novca

Za potpunije razumijevanje suvremenog papirnog novca potrebno je znati i povijesni razvoj onoga što se danas naziva sklopom riječi - papirni novac.

Papirni novac nastaje nakon nastanka kovanog novca*, i to zbog najmanje dva bitna razloga:

1. da se olakša i poveća sigurnost u plaćanjima,
2. da zadovolji potrebe povećane trgovine.

Prvi oblici papirnog novca pojavljuju se već u najranijoj povijesti novca, i to u slučajevima polaganja punovrijednog kovanog novca kod određenih osoba (danas ih nazivamo bankari). Na osnovi toga pologa te osobe izdaju potvrdu (pismo) o deponiranom novcu, a koje je upućeno drugome bankaru koji imatelju isplaćuje naznačeni iznos u punovrijednom novcu.

Budući da se putem tih pisama mijenjao novac, ona dobivaju i naziv mjenice.

Dakle, mjenice postaju sredstvo platnog prometa. Sličnu funkciju obavlja i ček, koji se razvio iz instituta depozita novca, a na bazi kojega je deponent davao nalog depozitaru za isplatu nekog iznosa određenoj osobi.

Kombinacijom vlastite mjenice i čeka nastaje novčanica.

Preduvjet za razvoj papirnoga novca čini i institut depositum regulare, odnosno pojava koja se javlja iz sigurnosnih razloga, a kasnije svakako i manipulativnih, a sastoji se od davanja na čuvanje punovrijednog kovanog novca bankarima, s tim da se taj polog vraća u istoj količini i istim apoenima.

*Kovani novac obuhvaća novac izrađen tehnikom lijevanja i tehnikom kovanja.

Dobrim funkcioniranjem ovoga instituta i standardizacijom novca te poboljšavanjem tehničkih uvjeta njegove izrade, deponenti postupno ne traže upravo svoj deponirani novac nego se zadovoljavaju povratom jednake količine i vrijednosti (depositum irregulare).

Umjesto kovanog novca depozitar postupno počinje izdavati potvrde u papirnim obliku, koje se zbog praktičnosti i lakoće manipulacije rado prihvaćaju.

Činjenica da se dio deponiranog punovrijednog novca ne podiže istodobno daje mogućnost da sve papirne potvrde ne budu pokrivena realnim depozitom (punovrijednim novcem). Budući se već i na tom stupnju razvoja novca dio novčanih transakcija odvija i putem doznaka, dakle knjižnim putem, sve je teže znati imaju li realno pokriće. Ujedno, ta pojava upućuje na činjenicu da su gotovo ravnopravno, već tada, zastupani razni novčani oblici.

Unatoč znatnim prednostima koje su pružali ti različiti vrijednosni papiri, oni nisu mogli potpuno odgovoriti zahtjevima tadašnjeg života, gospodarstva i trgovine. Bilo je potrebno pronaći sredstva koja će potpunije odgovarati tim zahtjevima.

Ovim potrebama apsolutno udovoljavaju novčanice, odnosno papirni novac. Ako određeni vrijednosni papir glasi na okrugle iznose, isplaćuje se svakom donositelju, cirkulira neograničeno i ne zastaruje*, taj vrijednosni papir jest novčanica. Najčešće su ti elementi označeni i na samoj novčanici. Svakako da postoji i niz drugih elemenata, koji pored drugoga imaju i zaštitne funkcije (naziv izdavatelja, datum izdavanja, numeracija, specijalni papir i boja te drugo).**

Općenito se drži da primat u emisiji prve novčanice u suvremenom smislu ima Švedska, a dogodilo se to 1661. godine.

Papirni novac prvotno je pokriven punovrijednim novcem te je konvertibilan (zamjenljiv) za taj novac i vice versa. Svakako da povjerenje za taj novac, uz ostale pretpostavke, čini njegovu bit. Danas se ta konvertibilnost naziva klasična konvertibilnost. Razvojem novčarstva i njegovom globalizacijom nastaju daljnje promjene na novčanom planu.

Tako u sustavu zlatne valute u njegovu početnom stadiju moguće je papirne novčanice konvertirati za punovrijedni novac u svakome trenutku i bez ograničenja, odnosno u slijedećem stadiju mogu se mijenjati za zlatne poluge (znači, moguće je veću količinu papirnoga novca zamijeniti za zlatne poluge, pa je prema tomu u tim transakcijama mogao sudjelovati samo manji broj ljudi). U zadnjem stadiju zlatne vrijednosti papirni novac moguće je konvertirati samo za zlatne devize, što je zapravo još veći stupanj ograničenja u odnosu na prethodno stanje.

*Račić, Đ.: Nauka o novcu, Školska knjiga, Zagreb, 1955., str. 37.

**Danas je uobičajeno sva sredstva plaćanja koja imaju obilježja novčanice nazivati papirnim novcem. Zbog potpunijeg razumijevanja materije potrebno je naglasiti da pod ovim pojmom treba obuhvatiti i novčanice izrađene na plastičnim folijama (Australija, neke pacifičke zemlje).

Napuštanjem sustava zlatne valute i prelaskom na nekonvertibilnu papirnu valutu u klasičnom smislu u optjecaju se nalazi novčanica koja:

- ima prisilan tečaj,
- zakonsko je i definitivno sredstvo plaćanja.

Dakle, u optjecaju je nekonvertibilni papirni novac u svakoj modernoj državi.

Istina, neke su valute danas također konvertibilne, ali u suvremenom smislu, jer ih rado primaju rezidenti drugih država te ih je moguće zamijeniti za sve ostale valute. Ujedno te valute služe i kao monetarne rezerve. Važno je naglasiti da se ta zamjenjivost odnosi gotovo isključivo na promptne poslove.

Danas papirni novac uz kovani i depozitni čini najlikvidniji dio novčane mase. Proučava se u sklopu monetarnih znanosti i notafilije.

Unatoč činjenici da je papirni novac jedan od najstarijih novčanih oblika, on se svakodnevno stvara, i to zbog dva razloga:

1. suvremeni novčani promet nije moguć bez papirnog novca, i
2. iskazuju se nove potrebe za papirnim novcem pojavom i konstituiranjem novih država ili novčanih unija (npr. Europska Unija).

Budući da se papirni novac svakodnevno koristi, potrebno je njegovo dotiskivanje zbog oštećenja novčanica prilikom manipulacije. Povremeno je potrebno promijeniti nominalnu vrijednost apoena (prvenstveno inflatorni razlozi) ili se papirni novac povlači (poništava) u sklopu mjera monetarno kreditne politike, a čemu je cilj regulacija novčane mase.

Rjeđi je svakako slučaj kad se papirni novac stvara u onome iskonskom obliku, za potrebe nove države. Ilustrativan je primjer papirni novac Republike Makedonije.

Raspadom Jugoslavije i Republika Makedonija kao samostalna država suočavala se s potrebom da uvede nacionalnu novčanu jedinicu.

U toj državi zakonsko sredstvo plaćanja jest denar koji se dijeli na sto dena.

Prvu seriju papirnog novca Republike Makedonije čini izdanje iz 1992. godine, i to u apoenima od 10, 25, 50, 100, 500, 1.000, 5.000 i 10.000 novčanih jedinica.

Novčanice imaju sljedeće zajedničke elemente:

1. izrađene su na zaštićenom bijelom papiru (vlakna koja reflektiraju pod UV zrakama), bez vodenog žiga i zaštitne niti,
2. imaju iste dimenzije 145 x 78 mm,
3. numeracija se sastoji od sedam brojki (bez slovne oznake),
4. sve su novčanice bez naziva novčane jedinice.

Prvih šest apoena imaju istoliki dizajn, a razlikuju se samo po boji i oznaci nominalne vrijednosti. Na licu tih novčanica prikaz je berača duhana i natpis

Narodna banka Makedonije, te mjesto i godina izdanja, potpisi zamjenika guvernera i guvernera, vrijednost označena brojem (2x) i slovima te natpis "falsificiranje se kažnjava po zakonu". Slika 1., umanjeno.

Na naličju tih novčanica prikaz je spomenika "Ilinden", natpis Republika Makedonija i numeracija. Slika 2., umanjeno.

Prevladavajuća boja apoena od:	10	novčanih jedinica jest	sivozelena,
	25	" " "	crvena,
	50	" " "	smeda,
	100	" " "	plavozelena,
	500	" " "	zelena,
	1.000	" " "	sivoplava.

Apoen od 5.000 na licu ima prikaz djevojke za računalom, a sve ostale elemente te numeraciju kao prethodne novčanice. Slika 3., umanjeno.

Naličjem ovoga apoena dominira prikaz spomenika "Ilinden", te su zastupani svi elementi kao kod prethodnih novčanica. Prevladavajuća boja novčanice jest smeđa. Slika 4., umanjeno.

Na licu apoena od 10.000 dominira prikaz crkve Sv. Sofije iz Ohrida te su zastupani svi elementi kao na ostalim novčanicama iz ove serije. Na licu novčanice nalazi se i serijski broj. Slika 5., umanjeno.

Na naličju toga apoena nalazi se prikaz tradicionalnog makedonskog plesa "Oro" i spomenik "Ilinden" te svi ostali elementi kao kod ostalih novčanica iz ove serije. Slika 6., umanjeno.

Prevladavajuća boja novčanice jest crvenosiva.

Drugu seriju makedonskih novčanica čini pet apoena nominalne vrijednosti 10, 20, 50, 100 i 500 denara. Novčanice su puštene u optjecaj 10. svibnja 1993. godine.

Novčanice imaju sljedeće zajedničke elemente:

1. istovjetnu zaštitu, a sastoji se od:

- vodenog znaka,
- fluorescentne sigurnosne niti,
- prozirnog prostora na kojem se formira slovo "M" kad se novčanica okrene prema svjetlu,
- numeracije od dva slova i šest brojki (nalazi se na aversima).

Svi apoeni izrađeni su na bijelom zaštićenom papiru s vidljivim i nevidljivim vlaknima koja reflektiraju različite boje pod UV zrakama. Pod ovim zrakama s naličja je vidljiva zemljopisna karta Makedonije i unutar nje slova RM;

2. iste dimenzije, 73 x 150 mm;

3. na licu i naličju svake novčanice nalazi se natpis Narodna banka Republike Makedonije, nominalna vrijednost ispisana brojevima i slovima te naziv novčane jedinice. Na naličju novčanica stoji i nadnevak izdavanja, potpis zamjenika guvernera i guvernera te natpis "falsificiranje se kažnjava po zakonu";

4. dizajn novčanica i tisak - tiskara "11. oktovri" Prilep, Makedonija.

Opis novčanica:

10 denara

Lice: Osnovni motiv jest spomenik "Ilinden" iz Kruševa. Slika 7., umanjeno.

Naličje: Veduta grada Kruševa.

Prevladavajuća boja novčanice jest plava. Slika 8., umanjeno.

20 denara

Lice: Osnovni motiv jest Daut-Pashino kupatilo u Skoplju, izgrađeno u drugoj polovici XV. stoljeća. Slika 9., umanjeno.

Naličje: Sat-kula iz Skoplja, izgrađena sredinom XVII. stoljeća.

Prevladavajuća boja novčanice jest crvenoljubičasta. Slika 10., umanjeno.

50 denara

Lice: Osnovni motiv jest manastir Sv. Pantelejmon iz Skoplja, izgrađen sredinom XII. stoljeća. Slika 11. umanjeno.

Naličje: Stara zgrada Narodne banke Makedonije srušena u potresu 1963. godine. Prevladavajuća boja novčanice jest crvena. Slika 12., umanjeno.

100 denara

Lice: Osnovni motiv jest katedrala Sv. Sofija iz Ohrida, građena u X. i XI. stoljeću. Slika 13., umanjeno.

Naličje: Nacionalni muzej u Ohridu. Prevladavajuća boja novčanice jest smeđa.

Slika 14., umanjeno.

500 denara

Lice: Osnovni motiv jest manastir Sv. Jovan Kaneo iz Ohrida iz XII. stoljeća. Slika 15., umanjeno.

Naličje: Samuilova tvrđava i dio staroga Ohrida. Prevladavajuća boja novčanice jest zelena. Slika 16., umanjeno.

Dana 8. rujna 1996. godine Narodna banka Republike Makedonije pušta u optjecaj treću seriju novčanica u apoenima 10, 50, 100, 500, 1.000 i 5.000 denara.

Novčanice imaju sljedeće zajedničke elemente:

1. istovjetna zaštita (prva tri apoena), a sastoji se od:

- vodenog znaka,
- djelomično vidljive sigurnosne niti 2 mm široke s mikrotekстом NBRM,
- prozirnog prostora na kojem se formira određen detalj kad se novčanica okrene prema svjetlu,
- mikrotekst,
- višebojni ofset tisak slova (teksta) i gravura,
- osjetljiva tinta pod UV zrakama,
- numeracije novčanica (sastoji se od kombinacije dva slova i šest brojeva i nalazi se na reversima novčanica).

Novčanice su tiskane u Makedoniji.

Apoen od 500 denara ima veću zaštitu od prethodna niža tri apoena, pored navedene zaštite za te apoene ima i intaglio tisak umjesto višebojnog ofset tiska te ima skrivenu (latentnu) sliku.

Apoeni od 1.000 i 5.000 denara imaju osim prethodno navedene zaštite i još jednu dodatnu zaštitu u obliku dijelova tiskanih optički promjenljivom tintom.

Tri najveća apoena imaju numeraciju u obliku kombinacije dva slova i sedam brojeva, a koja se nalazi na reversima novčanica.

Te novčanice tiskane su u tiskari De La Rue, London, Velika Britanija.

Svi apoeni iz ove serije novčanica imaju na licu i naličju natpis Narodna banka Republike Makedonije i nominalnu vrijednost ispisanu brojkama i slovima te naziv novčane jedinice.

Na licu svih novčanica nalazi se nadnevak izdavanja i potpisi guvernera i zamjenika guvernera.

Opis novčanica:

10 denara

Lice: Božica Isida iz III. stoljeća prije Krista. Slika 17., umanjeno.

Naličje: Paun, detalj s podnog mozaika. Slika 18., umanjeno.

Dimenzija novčanice 141 x 71 mm.

50 denara

Lice: Bakreni folis (vrijednost 50 numija) cara Anastazija iz V. stoljeća.

Slika 19. umanjeno.

Naličje: Arhandel Gabrijel. Slika 20., umanjeno.

Dimenzije novčanice 143,3 x 71 mm.

100 denara

Lice: Stropna rozeta u dubokom reljefu iz albanske kuće u Debru.

Slika 21., umanjeno.

Naličje: Veduta Skoplja. Slika 22., umanjeno.

Dimenzije novčanice 146 x 71 mm.

500 denara

Lice: Zlatna maska Trebenista, Ohrid iz VI. stoljeća prije Krista.

Slika 23., umanjeno.

Naličje: Cvijet maka. Slika 24., umanjeno.

Dimenzije novčanice 150 x 71 mm.

1.000 denara

Lice: Ikona s prikazom Majke Božje s Isusom iz crkve Sv. Vrači, Ohrid, rano XIV. stoljeće. Slika 25., umanjeno.

Naličje: Detalj crkve Sv. Sofija u Ohridu, građena od X.-XI. stoljeća.

Slika 26., umanjeno.

Dimenzije novčanice 153 x 71 mm.

5.000 denara

Lice: Brončana Tetovska božica iz VI. stoljeća prije Krista. Slika 27., umanjeno.

Naličje: Detalj mozaika s prikazom Heraklee Linkestis - Cerberus iz VI. stoljeća.

Slika 28., umanjeno.

Dimenzije novčanice: 156 x 71 mm.

Apoeni od 10, 50 i 100 denara zbog istrošenosti postupno se zamjenjuju s apoenima istih obilježja, ali s novom godinom izdanja - 1997.

Zaključak

Pojava i afirmacija suvremenih sredstava plaćanja temeljenih na elektronici sve češće u većeg broja ljudi rezultira stavom da klasični oblici novca, u koje prvenstveno pripada i papirni novac, postaju arhaična sredstva plaćanja. Upravo zbog toga, prema njima, taj će novac postupno i nestati.

To motrište demantira suvremeni život. Novac u papirnom obliku svakodnevno se stvara da bi omogućio novčani optjecaj, stvara se da bi zamijenio istrošeni novac u manipulaciji, odnosno stvara se da bi se prevladali sve prisutniji inflatorni problemi putem promjene, tj. povećanja apoenske strukture.

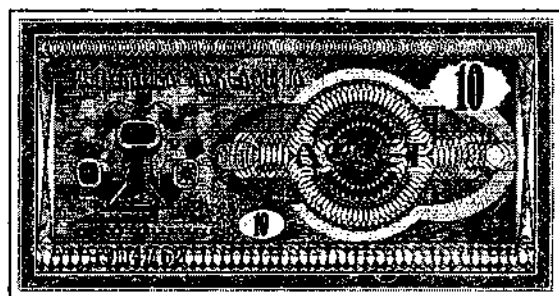
Papirni novac stvara se, sve češće, i kao potpuno nova novčana jedinica za potrebe novih, suverenih država. Primjer prijateljske Makedonije* to vrlo dobro ilustrira.

Inkorporiranjem pravila i postignuća notafilije u znanosti o novcu sigurno će rezultirati većim gospodarskim učincima emisije papirnog novca.

*Autor se zahvaljuje direktoru trezora Narodne banke Republike Makedonije gospodinu Dobri Mickovskom koji je uz suglasnost guvernera makedonske središnje banke ustupio potrebite informacije u svezi s emisijom makedonskog novca.

Slika 1.

Slika 2.

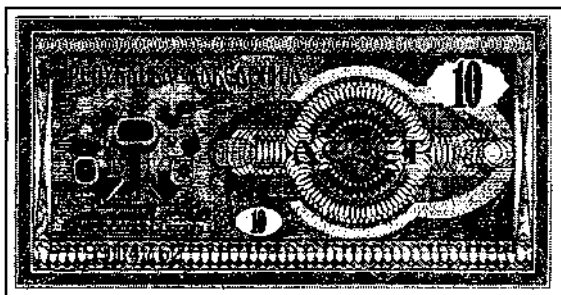
Slika 3.

Slika 4.

Slika 1.

Slika 2.

Slika 3.

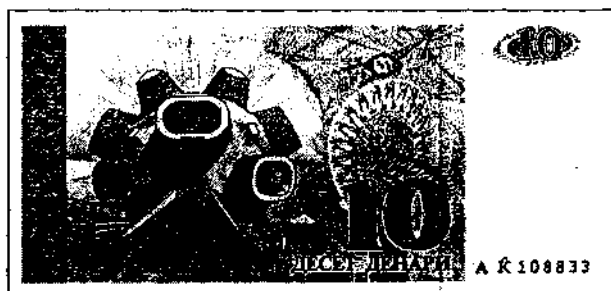
Slika 4.

Slika 5.

Slika 6.

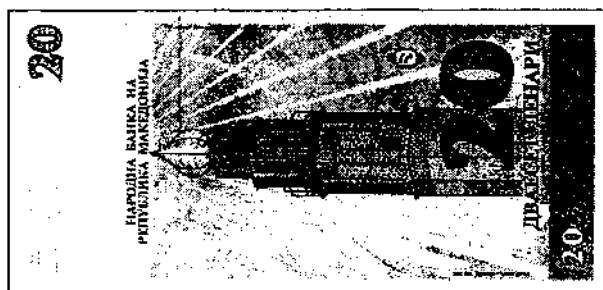
Slika 7.

Slika 8.

Slika 9.

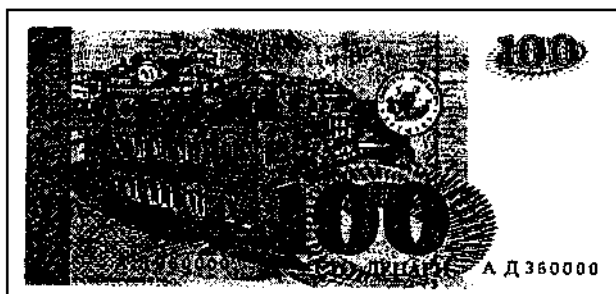
Slika 10.

Slika 11.

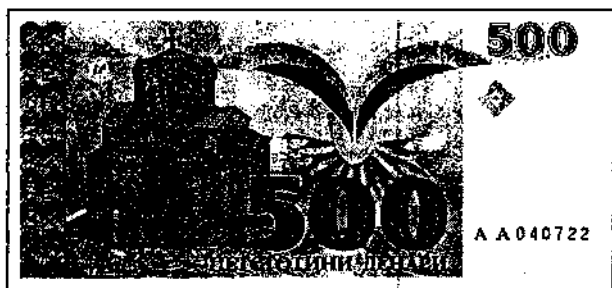
Slika 12.

Slika 13.

Slika 14.

Slika 15.

Slika 16.

Slika 17.

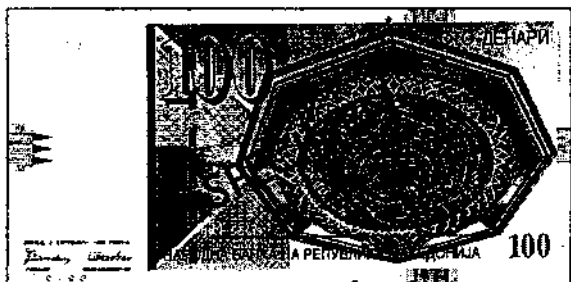
Slika 18.

Slika 19.

Slika 20.

Slika 21.

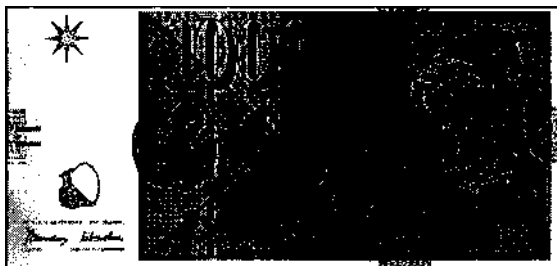
Slika 22.

Slika 23.

Slika 24.

Slika 25.

Slika 26.

Slika 27.

Slika 28.

LITERATURA

1. *Brozović, D.*, Kune i lipe - novac Republike Hrvatske, Narodna banka Hrvatske, Zagreb 1994.
2. *Račić, Đ.*, Nauka o novcu, Školska knjiga, Zagreb 1955.
3. *Srb, V., Matić, B.*, Numizmatika u baštini i gospodarstvu Hrvatske, Hrvatski novčarski zavod, Zagreb 1997.
4. *Srb, V., Matić, B.*, Kovani novac Republike Hrvatske, Agencija za komercijalnu djelatnost, Zagreb 1999.

SUMMARY

THE MODERN SYSTEM OF PAPER MONEY

The article shows the history of paper money from the monetary aspect.

The author gives a presentation of modern paper money in the Republic of Macedonia, which clearly shows that the use of this money has not become outdated in everyday life despite the existence of more modern means of payment.